

Terestyéni Tamás

1946–2023

Egy pályatárs megemlékezése

Terestyéni Tamás elhunytával a hazai kommunikációtudomány egyik klasszikus alakja, nagyszerű tudós, barátunk és példaképünk távozott.

Tamás a nyelv, a nyelvtudomány szeretetét a családi házból apai örökségként hozta magával. A budapesti bölcsészkaron olyan mentorai voltak, mint Szépe György és Petőfi S. János, akik révén a nyelvészet korszerű kommunikációelméleti kereteivel ismerkedhetett meg. Kivételes tehetsége már egészen korán, pályakezdő éveiben megmutatkozott. Az akkoriban alakult Tömegkommunikációs Kutatóközpont egyik elsőgenerációs kutatójaként 1969-ban már jelentős szerepet játszott a nagyszabású „Nyelv és kommunikáció” konferencia előkészítésében, korai tartalomelemzési kísérleteivel pedig bizonyos tekintetben a mai szövegelemzéseket is megelőlegezte a szemantikai hálózatokra és a fogalmi beágyazottságra alapuló eljárások terén. Az Annenberg School-beli tanulmányai során George Gerbner kultivációs elméletével, a korabeli médiatudomány egyik legbefolyásosabb irányával került közelebbi kapcsolatba, és vitte tovább ezt az érdeklődést későbbi kutatási programjai során. Jelentős mértékben vette ki részét a kommunikációelméletben a múlt század második felében szintén meghatározó jelentőségű beszédaktus-megközelítés hazai recepciójából is. A hetvenes években Pléh Csabával és Siklaki Istvánnal készített *Nyelv-kommunikáció–cselekvés* című válogatása a későbbi évtizedek nagyobb szabású gyűjteményes kiadásainak alapjává lett.

Sokrétű empirikus kutatásainak egy hosszabb időszakot átívelő metszete a tömegkommunikáció gazdasági tartalmainak elemzéséhez kapcsolódott egy, a gazdasági közgondolkodásra irányuló kutatási program részeként. Tamás a korabeli kritikai kereteket sok tekintetben feszegetve tárta fel a sikerpropaganda jellegzetes ellentmondásait és a közgondolkodás elmélyülő belső feszültségeiben játszott szerepét. A nyolcvanas években az Angelusz Róberttel folytatott kommunikációsrétegződés-kutatás tudásstílus-vonatkozásaihoz, s részben a Kontra Miklós által kezdeményezett nagyszabású szociolingvisztikai programhoz, illetve annak budapesti moduljához (BUSZI) járult hozzá jelentékenyen az általa egyébként is patronált interdiszciplináris törekvések jegyében. Olyan személyes eredmények fűződnek ehhez a kutatási vonulathoz, mint például a köszönési és megszólítási szokások társadalmi háttere, később a Joshua Fishman által szerkesztett nemzetközi szociolingvisztikai folyóirat különszámának egy fontos publikációját produkálva.

Terestyéni Tamás szintén még a nyolcvanas években kezdett élenként foglalkozni a demokratikus és az autokratikus, az univerzális és a partikuláris elveken alapuló kommunikációs és értékvalfajokkal, egy, azután a pályáján több évtizeden keresztül végigvonuló kutatási elképzeléssel, és ezeknek a törekvéseknek a jegyében kapcsolódott be a rendszerváltás szellemi előkészítésében jelentős szerepet játszó *Fordulat és reform* tanulmány egyik munkacsoportjába a kommunikáció területén, amely egy ilyen irányú átalakulás médiapolitikai elveit volt hivatva körvonalazni. A Tömegkommunikációs Kutatóközpont 1991-es megszüntetését követően Tamás kezdeményező szerepet vállalt egy olyan akadémiai támogatott kutatócsoport, az MTA–ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport létrehozásában, amely – ha szűkebb keretek közt is – egyebek közt konferenciák rendezésével, kötetek kiadásával ezeknek a gyakorlati célkitűzéseknek is teret biztosíthatott. S bár kutatói tevékenysége főként tömegkommunikációs tartalmak, nyelvi korpuszok vizsgálatára épült, irányításával rendszeres felvételek folytak a közgondolkodás különböző metszeteiről (a történelmi tudattól, a politikai viselkedésmódoktól az idegen nyelvekkel kapcsolatos gyakorlatokig, majd az internet hazai elterjedésének úttörő és deprivált közegeiig). Ezek a vizsgálatok is szerepet játszottak Tamás dédelgetett kutatási témája, a Nyugat–Kelet szemléleti tipológia további finomításában és késői munkásságának egyik legjelentősebb darabja, a *Kompország* című kötet létrehozásában. Ekkoriban hozta tető alá nagyszabású, *Kommunikációelmélet* című

művét is, amelyben nemcsak saját egyetemi tevékenységét összegezte a hagyományos kommunikációs válfajokat, az új technikákat és a hozzájuk fűződő elméleteket átfogó módon, hanem oktatók és hallgatók nemzedékei számára nyújtott közvetlen képzési muníciót.

Személyes szerencsém – és a veszteség annál is fájóbb –, hogy évtizedeken keresztül közeli munkakapcsolatban állhattam Tamással a gazdasági közgondolkodás, a kulturális-interakciós rétegződés és az internet elterjedésének kutatási területén. Angelusz Róberttel közösen hoztuk létre a kétezres években a különböző irányzatokat addig legátfogóbban bemutató média- és közvélemény-elméleti szöveggyűjteményt. És közelről tapasztalhattam Tamás állhatatos, a meggyőződéséért messzemenően kiálló vezetői karakterét, egyben kollégáihoz mindig segítőkész és lojális alapállását. És sajnos fokozatosan elhatalmasodó, mozgáskészségét egyre inkább gátló betegségének azt a folyamatát, amelyet – belső derűjét és a világ iránti nyitottságát megőrizve – évtizedeken keresztül hőiesen viselt odaadó társa, Dezséry Judit támogatásával. Az MTA Kommunikációtudományi Osztályközi Szakbizottságában, amelynek az elmúlt évtizedben lett alapító tagja, a pandémiát megelőzően szinte minden alkalommal személyes megjelenéssel aktívan vett részt. És szellemi frissessége nyilvánult meg a *Jel-Kép* című folyóirat több évtizedes szerkesztésének mindvégig történő folytatásában és nívójának fenntartásában minden gyakorlati nehézség ellenére. Mint a kéziratok egyik rendszeres bírálója is csodáltam Tamás hihetetlen eltökéltségét, mintaszerű szerkesztői precizitását és stiláris világosságát.

Terestyéni Tamás halála pótolhatatlan tudományos veszteség, de munkássága újabb generációk számára mutathat követendő utat.

Budapest, 2023. június 5.

Tardos Róbert

Kiemelt munkák

Terestyéni Tamás (1971): A szemantikai szövegelemzés útjairól. *Nyelvtudományi Értekezések*, 75. sz.

Angelusz Róbert, Nagy Lajos Géza, Tardos Róbert & Terestyéni Tamás (1984): *Gazdaság és életszínvonal a közgondolkodásban*. Budapest: Kossuth.

Terestyéni, Tamás (1987): An inquiry into the role of the written word in Hungarian cultural communication. *Prospects*, no. 2, pp. 195–204.

Terestyéni, Tamás (1990): Changing Media Policies in Hungary. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, vol. 3, no. 2, pp. 403–417.

Terestyéni, Tamás (1995): Styles of knowledge and greeting habits in Hungarian. *International Journal of the Sociology of Language*, no. 111, pp. 47–56.

Terestyéni Tamás, szerk. (1995): *Közszolgáltatás a médiában: ábránd vagy realitás?* Budapest: Osiris.

Terestyéni Tamás, szerk. (1997): *Médiakritika: Tanulmányok a média kritikai megközelítéseinek témaköréből*. Budapest: Osiris.

Pléh Csaba, Síklaki István & Terestyéni Tamás, szerk. (1997): *Nyelv, kommunikáció, cselekvés*. Budapest: Osiris.

Terestyéni Tamás (1998): Nyugat felé félúton. *Szociológiai Szemle*, 1. sz. 41–66. o.

Gerbner, George, Nagy Zsolt & Terestyéni Tamás (2002): *A média rejtett üzenete: válogatott tanulmányok*. Budapest: Osiris.

Terestyéni Tamás (2002): A magyarországi nyelvi-kommunikációs kultúra állapota és az információs társadalom. In: *A tudás társadalma II. Információs Társadalom Könyvek*, 5. sz.

Terestyéni Tamás (2006): *Kommunikációelmélet: A testbeszédtől az internetig*. Budapest: AKTI & Typotex.

Angelusz Róbert, Tardos Róbert & Terestyéni Tamás, szerk. (2007): *Média, nyilvánosság, közvélemény. Szöveggyűjtemény*. Budapest: Gondolat.

Terestyéni Tamás (2011): *Kompország a nyugat iskolájában: a társadalmak szerveződéséről*. Budapest: Gondolat.